

Islanninkielinen *Edda*, jossa käsitellään myös runouden lakeja, on tosin peräisin jo 1100-luvulta ja sikäli urauurtava. Suomessa kansankielisestä runoudesta kirjoitti vasta H. G. Porthan 1700-luvulla, jolloin keskiaika oli jo ohitse (*De poësi Fennica*, 1766–1778). Porthanin runousoppi ei myöskään ollut kansankielinen. Mehtosen mukaan se joka tapauksessa on lajiltaan selvästi keskiaikainen ja liittyy kansankielisten runousoppien jatkumoon. Muutoin latinankielisten runousoppien ajatukset ovat kyllä päätyneet Suomeenkin asti yliopisto-oppineiden mukana.

Teoksen lopussa Mehtonen pohdiskelee poetiikan merkitystä nykyään ja löytää yhteyden keskiajan runousopin ja jälkimodernin (kirjallisuuden) tutkimuksen välillä. Molemmissa teoria ja käytäntö lähentyvät

toisiaan. Kun runousopin mukaan kirjoittavalle oli yhtä tärkeää sisältö kuin sanomisen tapakin, on jälkimodernissa tutkimuksessa voitu rikkoa tieteen kielen rajoja ja etsiä sellaisia kirjoittamisen ja esittämisen tapoja, joilla tutkija saa valita sisällölleen sopivan, vaikkapa kaunokirjallisen muodon.

Poetria novaa on mukava lukea: se on hyvin kirjoitettu, ja siinä kuuluu tekijän ääni. Mehtonen on tehnyt teoksensa poetiikan periaatteiden mukaisesti. Samalla kun hän kirjoittaa poetiikasta, lukija saa käytännössä nähdä, mitä se on. Runouden tehtävä on nimittäin poetrioiden mukaan sekä opettaa että viihdyttää, ja nämä tehtävät *Poetria nova* täyttää mainiosti. ■

ANNE MÄNTYNEN

Sähköposti: anne.mantynen@uta.fi

KIELEN, KULTTUURIN JA KULTTUURISEN IDENTITEETIN VÄLISET YHTEYDET

Lucy Burke, Tony Crowley, Alan Girvin (toim.) *The Routledge language and cultural theory reader*. London & New York: Routledge 2000. 511 s. ISBN 0-415-18681-1 (nid.).

Haastavimpiin kirjallisuusarvioiden kohteisiin kuuluvat varmasti antologiat, joihin sisältyy suuri joukko hyvinkin erilaisia artikkeleita. Lucy Burken, Tony Crowleyn ja Alan Girvinin toimittama kielen ja kulttuurin tutkimuksen lukemisto *Routledge language and cultural theory reader* on lajissaan erityisen haastava arvioitava, sillä siihen on koottu peräti viisikymmentä artikkelia tai tekstikatkelmaa noin sadan vuoden ajalta. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista esitellä kaikkia yksittäisiä artikkeleita, eikä toisaalta olisi mielekäästäkään arvioida kerralla vaikkapa Ferdinand de Saussuren kirjoituksia 1900-

luvun alusta, Jacques Derridan haastattelua 1960-luvulta tai Judith Butlerin 1990-luvun tekstiä. Sen sijaan on syytä tarkastella kirjaa kokonaisuutena ja osana kielellisen käänteiden jälkeisiä diskursseja. Käsittelen kirjoituksia antologian kontekstissa tekstuaalisesti samanaikaisina, vaikka osa niiden kirjoittajista on jo edesmenneitä, osa edelleen vaikuttavia tutkijoita; lainausten käännökset ovat omiani.

Kokoelma on mielenkiintoinen katsaus niihin keskeisimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin kirjoituksiin, joita kielen, kulttuurin ja kulttuurisen identiteetin välisistä yhteyksistä on 1900-luvulla julkaistu. Vas-

taavanlaista teosta ei ole aiemmin ollut saatavilla, joten ainakin tässä mielessä se on tullut tarpeeseen, ja vaikka se on julkaistu jo muutama vuosi sitten, ei sen merkitys tekstien ajallisen ulottuvuuden vuoksi ole lainkaan vanhentunut. Kuten de Saussure on todennut, »ei ole ajateltavissa, että kielitiede olisi yhä vain pienen asiantuntijoiden joukon etuoikeus — se koskee kaikkia tavalla tai toisella» (s. 1). Kielen tutkimus ei myöskään koske vain kieltä itseään, vaan se ulottuu inhimillisen kulttuurin ja toiminnan kaikille alueille, sillä »se ei ole pelkkä väline vaan itsessäänkin kulttuurin sisältävä kokonaisuus» (Pälli 2005: 3). Tätä taustaa vasten kirjan tekstien laaja piiri ei ole vain mielenkiintoinen vaan välttämätön.

Teos jakaantuu kolmeen keskenään tasapainossa olevaan osaan, joissa kussakin on kolmesta viiteen temaattisesti koostettua jaksoa. Yleisjohdannossa toimittajat esittelevät kunkin temaattisen osan ja perustelevat kirjassa tehtyjä valintoja ja sen rakennetta. Erikoisena voidaan pitää sitä, ettei teoksessa pohdita Richard Rortyn muotoileman »kielellisen käänteen» merkitystä kielen ja kulttuurin välisen teoreettisen dialogin kehitykselle (ks. Rorty 1992 [1967]). Vaikka kirjassa ei siis eksplisiittisesti pohditakaan tätä kielen ensisijaisuutta, on se kuitenkin sen implisiittinen lähtökohta.

Kunkin jakson alussa on tiivis mutta informatiivinen johdanto, jossa kontekstualisoidaan käsiteltävää tematiikkaa sekä mukaan valittuja tekstejä erityisesti suhteessa toisiinsa. Tärkeää tämä on erityisesti siksi, että kyse on usein niin ajallisesti, alueellisesti kuin teoreettisestikin toisistaan poikkeavista kirjoituksista. Niiden rinnastaminen ilman niiden asettamista yhteyksiinsä ja problematisointia olisi naiivia ja jopa virheellistä, ja se antaisi kieliteoreettisesta tutkimuksesta homogenisoivan ja universalisoivan kuvan. Teoksessa valittu linja puolustaa siis hyvin paikkaansa. Ongelma-

lähtöinen käsittelytapa on tervetullut senkin vuoksi, että se kannustaa soveltamaan olemassa olevia kieliteorioita muuhun kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen teorianmuodostukseen. Vaikka kirjan lopussa onkin kattava kirjallisuusluettelo, kunkin jakson johdantoon sisältyy myös temaattisesti jaoteltu luettelo. Nämä luettelot ovat osittain päällekkäisiä, mikä tekee niistä hyvin käyttökelpoisia, koska lukijan ei lisätietoa etsiessään tarvitse käydä läpi kaikkien jaksosten luetteloita. Erityisen suuri apu tästä on opiskelumateriaalien valinnassa.

KIELEN RAKENNE JA TOIMIJUUS

Teoksen ensimmäinen osa käsittelee kielen rakennetta ja toimijuutta. Se sisältää jaksot merkkiteoriasta, kielestä ja historiasta, kielestä ja subjektiivisuudesta, kielestä ja sukupuolesta sekä kielestä ja seksuaalisuudesta. Merkkiteoriaa esitellään FERDINAND DE SAUSSUREN, BENEDETTO CROCEN ja V. N. VOLOŠINOVIN tekstien kautta. Näiden kolmen hyvin erilaisen ja jopa vastakkaisen teoreetikon tekstien valinta kuvastaa koko antologian asennetta: pyrkimystä laaja-alaiseen, moniulotteiseen ja vain yhtä tiettyä näkemystä korostavan lähestymistavan kritisoimiseen. Kuten jakson johdannossa todetaan, tekstien temaattinen jaottelu ei pyri sitomaan niihin valittuja tekstejä jonkin tietyn, vaikkapa merkkiteorian, viitekehukseen, vaan ne voidaan lukea muidenkin teemojen puitteissa. Niinpä esimerkiksi »kielen 'rakenteen' ja toimijuuden välisen suhteen pohdinta näkyy lukuisissa antologian teksteissä» (s. 17).

Kieltä ja historiaa käsittelevässä jaksossa on mukana tekstit DE SAUSSURELTA, LEO SPITZERILTÄ, RAYMOND WILLIAMSILTA, MURIEL R. SCHULZILTA ja DEBORAH CAMERONILTA. Kuten toimittajat toteavat, siinä missä kaksi ensiksi mainittua »pohtivat yksilön mahdollisuutta puuttua kieleen ja

▷

siten tuottaa uusia kielellisiä merkityksiä», kolme viimeksi mainittua »ovat skeptisiä Saussuren ja Spitzerin malleja kohtaan» (s. 48–49). Sosiaalisen semiotiikan, naisten kielellisen halventamisen ja kielellisen puhtauden teemojen kautta pohditaan niitä rakenteellisia tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden elämään.

Kieltä ja subjektiivisuutta lähestytään kielitieteen, lingvistisen antropologian ja psykologian avulla. Näistä tutkimusaloista kertovat kirjoituksissaan (jälleen) DE SAUSSURE, BENJAMIN LEE WHORF, L. S. VYGOTSKI, SIGMUND FREUD ja JACQUES LACAN. Tämä jakso on kiinteästi yhteydessä seuraaviin kahteen jaksoon. Kieltä ja sukupuolta (sosiaalisen sukupuolen merkityksessä) lähestytään DALE SPENDERIN, ROBIN LAKOFFIN, HELENE CIXOUS’N, DENISE RILEYN ja JUDITH BUTLERIN kirjoitusten kautta. Kielestä ja seksuaalisuudesta puolestaan puhuvat LUCE IRIGARAY, EDMUND WHITE, HORTENSE J. SPILLERS ja CAMERON. Kaikkien näiden tekstien kantava ajatus liittyy siihen, miten yksilön subjektiivisuus, sukupuoli ja seksuaalisuus rakennetaan ja miten ne rakentuvat kielen kautta. Kielentutkimuksen ja kulttuurin yhteyksiä lähestytään saussurelaisen merkkiteorian pohjalle rakentuvan freudilaisen psykoanalyysin tulkinnan kautta. Tällaiset kysymyksenasettelut ovatkin keskeisiä monessa kulttuurisessa teoriassa, kuten kulttuurintutkimuksellisessa, feministisessä ja jälkikoloniaalisessa teoriassa.

KIELEN YHTENÄISYYS JA MONINAISUUS

Toinen osa käsittelee kielen yhtenäisyyttä ja moninaisuutta. Siihen kuuluvat jaksot järjestyksestä ja erosta, kieliyhteisöistä, englanneista sekä kielestä ja luovuudesta. Järjestyksestä ja erosta kertovassa jaksossa pohditaan Prahan koulukunnan, diskursiivintutkimuksen ja dekonstruktion esimerk-

kien avulla kielen normien, standardien ja järjestelmien sekä kielellisen eron ja variaation kysymyksiä. Mukana ovat tekstit JAN MUKAROVSKYLTÄ, MICHAEL FOUCAULT’LTA ja JACQUES DERRIDALTA. Keskeisellä sijalla ovat kysymykset siitä, »ovatko järjestyksen muodot — tai yhtenäisyys — kielessä yhteneviä yhteiskunnallisen sorron kanssa ja onko järjestys välttämätön, jotta merkitys olisi ylipäänsä mahdollista» (s. 221).

Kirjan kieliyhteisöjä käsittelevä jakso keskittyy 1920- ja 1930-lukujen teksteihin, joista näytteitä on KARL VOSSLERILTA, LEONARD BLOOMFIELDILTÄ, MIHAIL BAHTINILTA ja ANTONIO GRAMSCILTA. Tämä ajallinen painotus on mielenkiintoinen. Toimittajat perustelevat sitä sillä läheisellä yhteydellä, joka on kansankielten standardoinnin ja kansalliskielten välillä eurooppalaisen nationalismin synnyssä (s. 249; vrt. Anderson 1991 [1983]: 44–46). Aiheen monipuolisuuden vuoksi yhteydet seuraavan jakson pohdintoihin englannin hegemonisesta asemasta ja kolmannen osan kolonialismia ja jälkikoloniaalista maailmaa pohtiviin kirjoituksiin korostuvat.

Erilaisista englanneista — kuten Bill Ashcroft, Gareth Griffiths ja Helen Tiffin (1989: 8) englannin kielen jälkikoloniaalistien muotojen kirjon nimeävät — kertova jakso on ainoa, jossa kirjan englanninkielisyys ja ensisijainen markkina-alue korostuvat. Englannin asema »hegemonisena maailmankielenä» on toki merkittävä (s. 285), mutta kenties kielen ja kulttuurin kysymyksiä pohtivassa teoksessa olisi voitu pitäytyä yleisemmällä tasolla. Toisaalta jakso toimii myös esimerkinomaisesti, joten se on kiinnostava muillekin kuin vain englannin asemaa pohtiville — varsinkin kun käsiteltäviä teemoja ovat myös rotu, etnisuus ja kolonialismi. Mukana jaksossa on tekstejä H. L. MENCKENILTÄ, TOM PAULINILTA, DAVID DABYDEENILTA, EDWARD K. BRATHWAITELTA ja BRAJ B. KACHRULTA.

Osan päättää jakso kielestä ja luovuudesta. Siinä, miten jälkikoloniaali vastakirjoitus käyttää hegemonista kieltä vastarinnan välineenä, voidaan nähdä eräänlainen malli kielen luovalle käytölle. Jakson kirjoituksissa ROMAN JAKOBSON, PAUL RICOUER, JULIA KRISTEVA ja G. I. VINOKUR lähestyvät teemaa eri tavoin. Kuten toimittajat huomauttavat, näiden kirjoittajien käsittelemät »kielen leikkisyys ja uusien muotojen kehittäminen keinoina vallitsevien kulttuuristen merkitysten ja sosiaalisten diskurssien haastamiseen» antavat kielen poeettiselle ja luovalle käytölle poliittisen ulottuvuuden (s. 330).

KIELET, KULTTUURIT JA YHTEISÖT

Kolmannen osan aiheena ovat kielet, kulttuurit ja yhteisöt. Jaksoissa käsitellään kieliä ja kulttuureita, kieltä ja kolonialismia sekä kieltä, luokkaa ja kasvatusta. Tämä osa on kirjan kaikkein yhteiskunnallis-poliittisin, joskin myös muiden osien teksteissä on mukana näitä ulottuvuuksia.

Osan ensimmäinen jakso koskee »kieliä/kulttuureita», kuten toimittajat ovat sen jälkistrukturalistiseen tapaan ambivalentisti otsikoineet. Kielitieteen merkitys antropologiassa ja sosiaaliantropologiassa on ollut keskeinen (ja vastaavasti kielentutkimus on saanut näiltä paljon), kuten käy ilmi jakson kirjoituksista, joista vastaavat FRANZ BOAS, BRONISLAW MALINOWSKI, EDWARD SAPIR, CLAUDE LÉVI-STRAUSS ja ROLAND BARTHES. Kuten toimittajat muistuttavat, neljän ensimmäisen kirjoittajan tekstit edustavat antropologista katsetta, joka kohdistuu länsimaisesta näkökulmasta »toiseen», kun taas Barthesin kohdalla tuo katse »kääntyi lännen kulttuuriin käytäntöihin» (s. 375). Näiden näkökulmien esiintuominen on tärkeää ja korostaa sitä, miten kieliteorioiden(kin) soveltaminen on sidoksissa ajallisesti ja paikallisesti spesifisiin tekijöihin.

Vaikka jaksojen johdannot ja koostumus ovatkin periaatteessa melko tasapuolisia, kieltä ja kolonialismia käsittelevän jakson johdanto on kaikkein lyhyin ja siihen kuuluu vähiten tekstejä (kolme: FRANTZ FANONILTA, CHINUA ACHEBELTA ja NGUGI WA THIONG'OLTA). Tämän voisi tulkita aiheen marginalisoinniksi ja sen merkityksen vähättelyksi. Toisaalta muissa jaksoissa tuodaan esiin myös kolonialismin ja jälkikolonialismin teemoja, joten kenties tämä oireellinen heikkous ei sittenkään ole niin vakava. Jakson suhteellinen kapeus voi olla myös osoitus siitä, että jälkikoloniaali teoria on tuoreimpia tulokkaita kulttuuriteorian kentällä. Ehkä sitä kuvastavat osaltaan johdannon päättävät kolme pistettä (s. 417): »On myös mielenkiintoista havaita, että englantia menneen koloniaalisin historian vuoksi käyttävät kirjailijat ovat nousseet esiin: Rushdie, Walcott, Heaney...» Näistä kirjoituksista käy ilmi erityisen voimakkaasti, miten suora yhteys kielen ja kulttuurin välillä on — samaan tapaan voi lukea myös kirjan englantia käsittelevän jakson tekstit.

Teoksen päättävä osio keskittyy tarkastelemaan kieltä, luokkaa ja kasvatusta. Siinä mukana olevat kirjoitukset ovat BASIL BERNSTEININ, WILLIAM LABOVIN, PIERRE BOURDIEUN ja BRIAN COXIN käsialaa. Kasvatuskysymykset ovat tietenkin keskeisiä myös kielen kannalta. Tässä yhteydessä ne liitetään vielä yhteiskunnan poliittiseen ulottuvuuteen, ja toimittajat lainaavat Foucault'ta (s. 444): »Kaikki kasvatustajastelmät ovat poliittisia keinoja ylläpitää tai muokata diskurssiin pääsyä sen tietovallan avulla, joka niillä on.»

LOPUKSI

Kirjan käyttöalue on laaja, koska vain harvoilla lienee omassa käsikirjastossaan edes suurta osaa siinä esitellyistä teksteistä. Tar-

▷

kemmin jotakin teemaa tutkivalle kirja tuskin on erityiseksi avuksi, koska kirjoitukset ovat kuitenkin lyhyitä. Toisaalta teoksen kirjallisuusviitteet auttavat jopa johonkin erityiskysymykseen suuntautunutta lukijaa. Toimittajien panos ja asiantuntemus tuleekin erityisesti esiin tekstien asettamisessa suhteeseen muun tutkimuskirjallisuuden kanssa. Tämä näkyy myös tekstien monipuolisessa valinnassa.

Yhdessä Routledgen toisen lukemiston, Adam Jaworskin ja Nikolas Couplandin toimittaman *Discourse readerin* (1999) kanssa *Routledge language and cultural theory reader* tarjoaa pätevän käsikirjan ja apuvälineen kielen, kulttuurin ja kulttuurisen identiteetin välisiä yhteyksiä pohtivalle lukijalle. ■

JOEL KUORTTI

Sähköposti: joel.kuortti@tintti.net

LÄHTEET

- ANDERSON, BENEDICT 1991 [1983]: *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. 2. uudistettu laitos. London: Verso.
- ASHCROFT, BILL – GRIFFITHS, GARETH – TIFFIN, HELEN 1989: *The empire writes back: Theory and practice in post-colonial literature*. London & New York: Routledge.
- JAWORSKI, ADAM – COUPLAND, NIKOLAS (toim.) 1999: *The discourse reader*. London & New York: Routledge.
- PÄLLI, PEKKA 2005: Kielellinen rakenne ja kulttuurinen tulkinta. – *Kulttuurintutkimus* 22:2 s. 3–14.
- RORTY, RICHARD (toim.) 1992 [1967]: *The linguistic turn: Essays in philosophical method*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

RELEVANSSI JA TULKINTA

Robyn Carston *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication*. Oxford: Blackwell Publishing 2002. 418 s. ISBN 0-631-21488-7.

Nyt esiteltävä Robyn Carstonin kirja *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication* kehittää relevanssiteorian nimellä tunnettua pragmaattista oppisuuntaa. Koska tuo teoria on jokseenkin vaikeatajuinen ja osin heikosti tunnettukin ja koska Carstonin teemat ovat täysin kiinni tuossa teoriassa, aloitan esittelyni kuvailemalla itse relevanssiteoriaa.

RELEVANSSITEORIA

Vuonna 1986 ilmestyi sangen erikoislaatuisen teos. Sen nimi oli *Relevance: Communication and cognition*, ja tekijöitä sillä oli

kaksi: Dan Sperber ja Deirdre Wilson. Määre »communication and cognition» tuntui viittaavan jonnekin psykologian tai viestintäteorian suuntaan, mutta kirjan lukija huomasi pian tekstin lähenevän teoreettista pragmatiikkaa ja filosofiaa. Lähtökohtana oli filosofi H. P. Grice, kuten niin paljossa muussakin 1900-luvun lopun pragmatikassa.

Gricea mietitytti se, että kielen lauseet tuntuivat ilmaisevan jotain yli sen, mitä niissä kirjaimellisesti ja logiikan antaman mallin mukaan tulkittuina sanottiin. Tältä pohjalta Grice kehitti implikaatturin käsitteen, jonka tarkoitus oli selittää ennen